SINKA ERZSÉBET

JÓZSEF ATTILA MONORON

József Attila gyermekkorának sötét, ferencvárosi nyomorát megaranyozta a Mama szerető gondoskodása; a legnagyobb szegénységben is összetartotta sugárzó, kedves lénye a kis családot.

József Attila gyermekkorának legmélyebb pontjai azok voltak, amikor elszakították a Mama közeléből, amikor az apró gyermek szegénységben, nyomorban eldurvult emberek között élt Öcsödön, mint lelencgyerek, akit a falu zárt kaszt-rendszere kirekesztett magából.

Később, amikor a Mama súlyos betegen kórházban fekszik, a gyerekek Makai Ödön gondjaiba kerülnek. Makai akkor a Magyar Bank főtisztviselője volt. Pozíciójának megfelelő szociális helyzete biztosította Makai számára a középosztály életszínvonalát. Jogosan merült fel tehát a kérdés a költő életének, gyermekkorának tanulmányozása során, hogy vajon Makai Ödön, a biztos pozíciójú tisztviselő, ügyvéd, miért nem tudott a József-gyermekeknek megfelelő, emberhez, gyermekhez méltó életet biztosítani? Nem tudott, vagy talán nem akart?

A József Attila életrajzok keveset beszélnek erről, általában mentegetik a gyám magatartását. Mert határozottan mentegetés az pl., amit Bányai László könyvében olvashatunk erről a későbbi, makói évekkel kapcsolatban:

> »A gyámolt eltartásának kötelezettségét a törvény teljes mértékben biztositja. Senki sem tud róla és semmi adat nincsen arranézve, hogy e gyámi tisztség elhanyagolása miatt dr. Makai Ödön bármikor is végrehajtást szenvedett volna, vagy annak teljesitésére őt valaha is fel kellett volna szólitani. Ez pedig már önmagában is bizonyitja, hogy Attila, — a vele még tanári feladataikon és kötelességeiken tul is törődők körében, — soha, semmiben szükséget nem láthatott.«

(Bányai L.; Négyszemközt József Attilával, Körmendy kiadó, 1943.) Ebből az derül ki, hogy József Attila részére biztosítva volt a jó középosztály életszínvonalán minden, amire egy diáknak szüksége lehetett. Ennek az igazsága már József Jolán könyve alapján is vitatható, annak ellenére, hogy ő is igyekszik a sötét pontokat megszépíteni, eltakargatni. A Makai-mentő Bányai azonban »elfelejti« megemlíteni többek között azt is, hogy Attila előzőleg robotoló hajósinas s még előbb, a Mama betegsége alatt, éppen későbbi gyámja jóvoltából monori lelenc-gyermekként kóstolgatta az élet keserűjét.

A monori hónapokról, a József gyermekek elhelyezéséről a nemrégen előkerült dokumentumanyag sok mindent megmagyaráz. Ezekből a levelekből, amelyek egyrészt Makai Ödön, másrészt a »magyar kir. áll. gyermekmenhely« levelezései, valóban fény derül arra az »atyai gondoskodásra«, amellyel gyámjuk a József-gyermekek sorsát kezébe vette.

1917 őszén a Mama súlyos betegen, gyógyíthatatlanul feküdt a Tauffer-klinikán. Etus és Attila magukra maradtak. Ekkor vette kezébe a gyermekek sorsát Makai és megkezdte a levelezést a gyermekek elhelyezése ügyében a menhellyel. Attila is megbetegedett, a Gyáliúti járványkórházban feküdt. Makai, amikorra a gyermek meggyógyul, helyet akar neki biztosítani és kéri a menhelytől, hogy Monorra helyezze úgy, hogy ott folytathassa a polgári iskola II. osztályában tanulmányait.

> »A fiúcska a Tavaszmező u. gymnáziumban az I. osztályt tiszta jelesen végezte és csak azért iratkozott be a polgáriba, mert a beiratási dij néhány koronával olcsóbb volt.« — írja.

Vajon a jólkereső tisztviselő nem tudta volna biztosítani felesége tehetséges testvérének gimnáziumi tanulását? Nem vállalta ezt, sőt igyekezett minél messzebb tudni magától a proligyerekeket, akiket feleségével együtt hazug mesével tartott később a házában, félve családja, osztálya megvetésétől, remegve igyekezvén megőrízni a látszatot. Nyilvánvaló, hogy inkább ez, mint a szerető gondoskodás késztette arra, hogy a gyerekeket vidékre vitesse. Ezt bizonyítja az is, hogy Attila még évekkel később is csak »Lucie-«nek irogatta az illedelmes, semmitmondó leveleket, mint saját nővérének távoli rokona.

Különösen el kell marasztalnunk Makait akkor, ha a gyermekmenhelyek országos felügyelőjének levelét olvassuk, amelyből az is kiderül, hogy milyen rettenetes nyomorban maradtak magukra a József-gyermekek a Mama kórházba kerülése után.

> »... a gyerekek iskola előtt ujságárulással keresik azokat a filléreket, amelyekből élnek ... Mivel a leánygyermek az utcán lakik, sziveskedjék a menhelybe szállitása iránt nyomban intézkedni«.

A gyermekek itt vázolt szociális helyzete egyáltalán nem amellett bizonyít, hogy Makai mindent megtett volna az érdekükben.

Nem érdektelen megemlíteni azt sem, hogy a menhelyek országos felügyelőjének ez a levele a forradalom előtti Magyarország társadalmának egy szomorú jelenségére is rámutat; arra, hogy még a szegény menhelyi apróságok elhelyezéséhez is protekcióra volt szükség. A felügyelő úgy véli, hogy a József-gyermekek menhelyi elhelyezéséhez nem elegendő érv az előbb ecsetelt szomorú helyzetük, ezért levele végére mintegy végső nyomatéknak odabiggyeszti: »a gyermekek iránt különösen érdeklődik dr. Giesswein Sándor prelátus kanonok és dr. Makai Ödön budapesti ügyvéd ur.«

Talán ennek a nyomós érvnek is szerepe volt abban, hogy a József-gyermekek elhelyezést kaptak Monoron. Attila Frandorfer Ferencnéhez kerül, polgáriba jár.

Azok a levelek, amelyeket a menhely igazgatója a monori telep felügyelőjével váltott, azt mutatják, hogy ezután sem volt minden rendben a József-gyermekek körül. Az igazgató egyik levelében ez áll;

»Hallom, hogy a gyermekek éheztek és súroltak, azonkivül a gyermeket, aki a gymnázium II. osztályában kitünő tanuló volt, nem a polgári iskolába volt beirva, pedig azért küldtük ki, hanem az ötödik elemibe.« (1917. dec. 27.)

Egyik levélből az derül ki, hogy a gyerekek visszaszöktek Pestre, azonban a telepfelügyelő azt is és a fentieket is megcáfolja. Jelentése szerint Attilát anyja 1918. január 1-én kivette a menhely kötelékéből, Etus a jelentés szerint 1918. június 11-ig volt Monoron.

Mivel több alkalommal felmerült, hogy a gyermekek helyzete nem megfelelő, a fentiek cáfolata ellenére, Makai Ödön is kérte a gyermekek Pestre helyezését. Annak ellenére, hogy kérése teljesen indokolt, csak hosszas huzavona után sikerült a pesti elhelyezés. Hogy miért, az kiderül dr. Szana udvari tanácsos leveléből.

»Az állami gyermekvédelem rendszerének alapvető gondolata az, hogy anyjánál elhagyatott gyermek nem helyezhető el, hiszen éppen azért elhagyatott, mert az anyja nem tudja eltartani. Ebből kifolyólag ugyanabban a városban sem lehet.«

Ez a levél megmutatja a menhelyi rendszer embertelen voltát és ostobaságát, amellyel a gyermekeket anyjuktól elszakították. Az indoklás nevetséges és egyáltalán nem meggyőző voltát senki előtt sem kell külön bizonyítani.

Végül június 16-án jelentik, hogy a gyermekeket özv. Gáspár Pálnéhez helyezték el.

Legutolsó dokumentum a »Magyar Népköztársaság« hivatalos értesítése, mely szerint a bizonyítvány alapján a gyermek továbbképzését engedélyezik.

Ezek a levelek dokumentumai a gyermekek elhagyottságának, nyomorának. Ugyanakkor azt is megmutatják, hogy Attila tehetsége már ekkor feltűnt, mindenütt ennek hangsúlyozásával hívják fel a figyelmet a kisfiúra, ennek felismerésével segíti elő továbbképzését a Magyar Tanácsköztársaság.

Makai Ödön, a gazdag polgárok fia felismerte a sovány, szegény proletárgyerek ragyogó tehetségét, igyekszik számára biztosítani azt, hogy a menhely taníttassa, felfigyeljen rá. Ő maga azonban nem vállalta a nevelését, később is igyekezett távoltartani magától, otthonától, továbbtaníttatása helyett odaadta hajósinasnak.

Makai Ödön magatartása a gyermek és serdülő József Attilával szemben az óvatos polgár, a házassága után társadalmi helyét veszélyeztetve látó ügyvéd, az előkelőség látszatát mindenáron fenntartani akaró középosztálybeli magatartása. Bárhogyan segítette is később a szárnyait bontogató fiatal költőt, a gyermek iránti szeretetlenséget nem lehet megbocsátani. És nem bocsátotta meg József Attila sem. Nem szerette sógorát. Ennek okát életrajzírói a költőben próbálják keresni, őt hibáztatják, pedig »kívül a magyarázat.« Természetes, hogy a nagyranőtt költő emlékei között ott kísértett Monor, a hajósinas keserves munkája, a makói évek, ahol nem gyámja, hanem tehetsége előtt fejethajtó, pártoló idegenek segítették át a kezdő költőség és serdülő kor nehéz szakaszán.

Ezekből a most előkerült dokumentumokból fény derül arra, hogy Makai Ödön nem hagyta ugyan magára a gyermeket, de csak azt biztosította számára, amit az akkori társadalom egy szegény, tehetséges proletár-gyereknek adni tudott; a menhelyi elhelyezést és később a létminimumot.

A gyermek menhelyek országos felügyelőjének levelét közöljük.

M. kir. áll. gyermek menhelyek
országos felügyelője, Budapest.

Méltóságos Ur!

Özv. József Áronné varrónő sulyos méhrákban szenved, a Tauffer-klinikán fekszik menthetetlen. 2 gyermeke van, József Attila a II. polgári iskolába jár, 10 éves, jelenleg diftériában a Szt. László járványkórházban fekszik.

Második gyermeke József Eszter 13 éves a polgári iskola III. osztályába jár.

A család teljesen vagyontalan, a gyermekek iskola előtt ujságárulással keresik azokat a filléreket, amelyekből élnek.

Felkérem, sziveskedjék mind a két gyermeket az állami gyermekmenhely kötelékébe felvenni. József Eszter, amennyiben erre alkalmas, a pozsonyi iparos-tanonc otthonba lenne elhelyezendő, és oda szállitandó.

József Attila nézetem szerint olyan városba lenne adandó, ahol a lehetőség szerint a helyi társadalom közreműködésével polgári tanulmányait folytathassa, mert nyert értesülés szerint tehetséges fiu, bizonyitványa tisztára kitünő.

Mivel a leány gyermek az utcán lakik, sziveskedjék a menhelybe szállitása iránt nyomban intézkedni.

A gyermekek IX. Ferenc tér 11 szám alatt laknak a III. emeleten. József Attila 2—3 hét mulva fog kikerülni a fertőző kórházból.

A gyermekek iránt különösen érdeklődjk dr. Giesswein Sándor prelatus kanonok és dr. Makai Ödön budapesti ügyvéd ur, lakik Vilmos császár ut 32.

Szives és gyors intézkedést kérek.

Budapest, 1917. szept. 26.

(olvashatatlan aláirás)
országos felügyelő